

د پاکستان آئین سازہ اسمبلی کنبی

د باچا خان

Ketabton.com

تقریر ونہ

www.pdfbooksfree.blog

دَ پاكستان آئين سازه اسمبلى كنبى

دَ پاچا خان^{رح}

تقريره

www.pdfbooksfree.blogspot.com

ٲول حقونہ دَ باچا خان ريسرچ سنٲر په حق کنبې محفوظ دي.

دَ کتاب نوم : دَ باچا خان تقريرونه

دَ چاپ شمېر : 1000

دَ چاپ کال : 2010ء

قيمت : 50 روپۍ

www.pdfbooksfree.blogspot.com

باچا خان ريسرچ سنٲر، باچا خان مرکز پېښور

پیش لفظ

زمونږ د هادي او رهبر باچا خان په حواله اشرافيه طبقې او د هغې پاللو د ابلاغ ذريعو چې د پاکستان د شروع نه كوم نفرت راپيدا كونه مهم شروع كړم وۀ، د هغې يوه نتيجه دا راووته چې د نوي نسل او خصوصاً د پاکستان د نورو برخو سره تعلق لرونكو خلقو په ذهنونو كښې دا خبره پخه شوه چې خدائي خدمتگار تحريك، باچا خان* او د هغه ملگري پاکستان د خپل سياسي جدوجهد د ناکامۍ سبب گڼي او له دې وجې نه صرف دا ملك ماتول بلکې په ملك كښې دننه اناركي پيدا كول غواړي. په دې كښې هېڅ شك نشته چې باچا خان او د هغوي ملگري د هند د تقسيم مخالف وو خو د هغوي دا جدوجهد د اخلاص، قربانيو او د بنو نيتونو د لارواله مثالونو نه عبارت دے. هغوي دا جدوجهد د خط و کتابت او ستينوگرافر په مرسته نه وۀ كړم بلکې د دې سيمې د پېرنگي د غلامۍ نه د خلاصولو دپاره ئې هغه قرباني وركړې وې چې مثال نه لري. نور زياتې ورسره دا وشۀ چې د قيام پاکستان نه پس د دوي د زور سياسي جدوجهد په نتيجه كښې رياست د دوي د قبلولو نه په عملي توگه انكار وكړو حالنكې باچا خان* د مجلس آئين ساز غړم وۀ، كوم چې د پاکستان د جوړېدو نه پس د ملكي نظم او نسق په حواله د قانون جوړولو اختيار مند وۀ او صرف دا نه بلکې دوي او د دوي ملگري د بدترين رياستي جبر بنسكار هم شو. تر اوږدې مودې په جېلونو كښې وساتلې شو. دوي او د دوي ملگريو سره هغه سلوك وكړم شو كوم چې به د جاهليت په زمانه كښې مفتوحه خلقو سره كولې شۀ. رياستي منابعې د دې خبرې د خورولو دپاره مختص كړې شوې چې د مسلم

ليگ نه سپوا ټولې سياسي ډلې غېر رياستي سوچ لري او باچا خان د دوي سرخېل دے. د دې ملک د اکابرينو په دې سوچ بنده حېرانېږي چې هغوي په شعوري توگه هر يو سياسي مخالف له په مسلم ليگ کښې د شاملېدو بلنه ورکوله او د يو جماعتي نظام بنياد ايښودل ئې غوښتل او دا خبره بېخي هېره کړې شوې وه چې د جمهوريت بنائست د اختلاف له وجې خلا مومي. شايد چې د دې ملک د اکابرينو خيال وه چې د ملک خدمت صرف په دې شکل کښې کېدے شي چې ټول خلق صرف او صرف په مسلم ليگ کښې شامل شي او د اختلاف هېڅ گنجائش پاتې نه شي نو په منظمه توگه مسلم ليگ سره د نظرياتو تړون نه لرونکيو مشرانو خلاف يو مهم وچلولې شے، بعضې غداران وگرځولې شي او بعضې کافران او د حکومتې پاليسو مخالفت غېر اسلامي کار وگرځېدو.

دا کتابگوټې په دې حواله د پاکستان په شروع کښې په دستور سازه اسمبلۍ کښې د کېدونکيو بحثونو تفصيل لري، دا يو څو صفحې او د دې متن دا ثابتولو له کافي دي چې د يو نوي مملکت بانيانو د رياست امور وچلولو دپاره څه لاره خوښه کړې وه. کله چې د کانگرس د آئين سازې اسمبلۍ يو غړي دهرندرا ناتھ دته صاحب د اېف سي آر د تور قانون د لاندې د باچا خان د گرفتارۍ خلاف د التواء يو تحريک پېش کول غوښتل نو هغه په دې پوه کړے شے چې د حکومت مخالفين که هغه د ايوان غړے ولې نه وي، هغوي سره د شوي زياتي خبره به نه شي اورېدلې. حالانکې د التواء په دې تحريک کښې يو څو خبرې داسې وې چې د مخکښې نه فېصله شوې وې. ورومېرې خود هغوي گرفتاري د ۱۹۰۱ء د يو داسې قانون لاندې شوې وه چې د هغې عملداري د گورنمنټ آف انډيا اېکټ ۱۹۳۵ء نه پس د بندوبستي علاقه نه د آئين له رويه ختمه شوې وه او په دې کښې هېڅ

شک نه وه چې د لېن دېن د تنازعاتو نه سېوا داسې هېڅ يو صورت نه وه چې د بندوبستي علاقې يو عام وگرې دې د اېف سي آر لاندي گرفتار کړې شي لايبا د پارليمان غړې. دا تحريک صدر مجلس مولوي تميز الدين خان د ضروري بحث نه پس په دې بنياد مسترد کړو چې د دې معاملي تعلق د مرکزي حکومت سره نه دے، دا يوه صوبائي معامله ده خو د يو قابل وکیل په حيثيت مولوي تميز الدين خان په دې خبره د غور تکليف کول هډو محسوس نه کړل چې د باچا خان گرفتاري د شمال مغربي سرحدې صوبې (سابقه) د داخلي معاملي د گرځولو سوال خو هم هغه وخت پېدا کېدے شو کله چې د اېف سي آر د قانون لاندي اختيار صوبائي حکومت سره وې. هر څو که د هغه وخت وزير اعظم او وزير داخله دواړه دا خبره کوي چې په دې قانون عملدرآمد د صوبائي حکومت اختيار دے خو دا خبره د هغوي په وينا قانون خوننه شي جوړېدې. د اېف سي آر قانون د صوبائي حکومت په دائره اختيار کښې کېدو دپاره هېڅ حواله نه دې ورکړې شوې او د ټولو نه لويه خبره دا چې کال مخکښې يعني په ۱۲ اگست ۱۹۴۷ء هم دې مجلس آئين ساز يوه کمېټې د ملک د اوسېدونکو خلقو چې اقليتونه هم پکښې وو، د بنيادي حقونو په نوم جوړه کړې وه، هغې ته وئيلي شوي وو چې د بنيادي حقونو په حواله دې د آئين سازې اسمبلۍ رهنمائي کوي. د دې کمېټې د ټولو غړو تعلق د مجلس آئين ساز سره وه خو هېچا هم د جناب دهرندراناته دته صاحب له اړخه په پېش کړې شوې دې نکته هېڅ غور ونه کړولو چې د باچا خان د گرفتاري معامله په هېڅ يو عدالت کښې زېر غور نه ده يا په نورو لفظونو کښې هغوي په حبس بېجا کښې ساتلي شوي دي خو د بنيادي حقونو د آئيني کمېټې، صدر مجلس، وزير اعظم او وزير داخله او د رياست د ټولو اکابرينو په نزد د دې خبرې هېڅ اهميت نه وه. دهرندراناته دته صاحب

په ډېر شديد انداز كښې چې كله دا تپوس كوي چې «كه دا تحريك دلته د بحث دپاره منظور نه كړې شته نوزه به اخر چرته هم». نو هم په دومره شدت سره دا احساس د اذيت شكل اختياروي چې عدالتونه په دې معامله غور نه كوي. حكومت خو خپله مدعي دې او د آئين سازي ادارې افسر يعني صدر مجلس په دې كښې هېڅ دلچسپي نه اخلي نو ظاهره ده چې اصول او ضابطې، قوانين او قاعدې به خپل وجود بائلي. د جناب دهرندرانانته دته صاحب په دې يوه فقره كښې يو لفظ (دلته) او (چرته) په خصوصيت سره بيا بيا فكر ته بلنه وركوي.

د پاکستان د شروع نه د بنيادي امورو په حواله داسې غلطۍ او کوتاهي شته چې تراوسه د جناب دهرندرانانته دته صاحب د سوال جواب نه لري او د دې (چرته) درك معلومولو پسې ټول پاکستان لگيا دې گرځي چې چرته به انصاف په لاس راځي. ستم ظريفي دا ده چې مولوي تميز الدين خان چې كله د آئين سازي اسمبلي د تحليل خلاف عدالت ته ورسېدو نو هغه سره هم هغه سلوك وشه كوم چې دوي په آئين سازه اسمبلي كښې دهرندرانانته دته صاحب سره كړې وه او هغوي سره څه وشو، ثابت نظام او تل د جمهوريت سره هم وشو تر دې چې دې فېصلي د اوسني عشري په شروع كښې جمهوريت او پارليمان ته د دغې (چرته) د بې دركه كېدو خبر په دولسم اكتوبر د فوځي اقدام د باجوازه كېدو په شكل كښې واورولو.

جناب دهرندرانانته دته صاحب يو معروف او قابل قانون دان او سياستدان وه. د هغه تعلق د كانگرس سره وه او د پېرنگي خلاف جدوجهد كښې د قېدوبند تكليفونو برداشت كولو يو پوره تاريخ ئې لرلو. بنگالي ژبې ته د پاکستان د سرڪاري ژبې حيثيت وركولو وړومبي مطالبه دوي كړې وه. په ۱۹۷۱ء كښې د يو فوځي اېرېشن په دوران كښې ونيوې شته او د تفتيش د ځائ نه ئې مړې واپس راغې.

دغه وخت د ده عمر پينځه اتيا كاله وه. د بنگله دېش خلق ده ته د دې قرباني له وجې شهيد وائي.

په يوه بله مباحثه كښې باچا خان د خپل تېر سياست وضاحت او د مستقبل د حكمت عملي اظهار كوي. راتلونكو پايو كښې به دا خبره هم مخې له راشي چې باچا خان چې د كومو خبرو اظهار كړې وه نو هغې د مستقبل بينې د پراسرار علم سره تعلق نه لرلو بلكې د هغې لويې هستې وژن وه. كله چې هغوي د پاكستان په مجلس آئين ساز كښې د دې خبرې اظهار كوي چې په دې ملك كښې كړيشن دې، په نظام كښې هېڅ بدلون نه دې راغلې، وفاقي اكاډمي سره د مركز سلوك د مېرې مور په شان دې او يا دا چې زمونږ حكومتونو له پكار دي چې د خپل خادر سره پښې غزوي يا د دې په نتيجه كښې د ملك د كمزوري كېدو خبره كوي او د عدم استحكام ويره ښكاره كوي نو آيا دا خبرې نن غېر متعلق دي؟ نن دا خبرې ټول كوي او زياته خوندوره خبره خو دا ده چې ټول مسلم ليگيان هم په دې خبرو شخوند وهي. خو مجموعي رويه هم هغه ده كومه چې د غضنفر علي خان وه. كله چې باچا خان په دغې آئين سازي اسمبلي كښې ووي چې وزير اعظم (نوابزاده لياقت علي خان) پېښور ته راغې نو زمونږ مسلم ليگيانو ورويو دوي ته هغه خبره وكړه (د نظر انداز كېدو) كومه چې مونږ كوو خو وزير اعظم صاحب ووي چې هغه د خېبر نه واخله تر چټاگانگ پورې ټول مسلمانان يو كول غواړي. په دې څوك اعتراض كولې شي؟ خو زمونږ سوال دا دې چې يو طرف ته خو تاسو د خېبر نه تر چټاگانگ پورې مسلمانانو يو كولو خبره كوي نو بل اړخ ته تاسو ته په دې ولې اعتراض دې چې پېرنگي كوم پښتانه ټوكړې ټوكړې كړي وو، هغوي متحد كړې شي، دا څنگه د اسلام خلاف ده؟ نو د مهاجرينو او اباد كاري وزير غضنفر علي خان فتوي ور كړه چې دا

د اسلام خلاف دي. دا ټولې خبرې به لوستونکي په دې کتابگوټي کښې ولولي.

پاکستان کښې د اشرافيه طبقې نمائنده د قلم خاوندان او د مطالعه پاکستان لوستونکي د باچا خان په دې عظيم الشان سياسي، جمهوري او آئيني تدبير تنقيد کوي خو لږ دا وگورئ چې هغه خلق چې په دې ملک کښې د ازادۍ سرکاري مشران جوړ شوي دي او ټول سرکاري عزتونه، مقبوليتونه او مراعات ورته حاصل دي، په دې نکته باچا خان پوه کړي وو چې د آئين او قانون ژبه د استعمار نه بلکې د ازادې جمهوريې پکار وي چرته چې عوام رعايا نه بلکې د ملک ازاد او د احترام قابل اوسېدونکي گڼلې شي. د خپل دې بصيرت اظهار هغوي په دې لفظونو کړي دي: «کومه خبره چې ماله ډېر تکليف زا کوي هغه دا ده چې سرکاري اعلاميې په هغه ژبه او هغه لهجه کښې جاري کولې شي چې برطانوي راج شروع کړې وه.»

په دې مباحثو کښې باچا خان د هغورهنما اصولو ذکر کړي دي چې هغه په موجوده صورت حال کښې هم او په تېرو شوو درې شپېتو کالو کښې عين متعلق دي او د هغوي د سياسي دانش او تدبير اظهار ترې کېږي. مثلاً سر کال يعني په ۲۰۱۰ء کښې د سېلاب تباھيو خصوصاً پښتونخوا او په عمومي ډول پوره ملک ته نقصان رسولې دي، په کومه زمانه کښې چې باچا خان د دغې مرکزي آئين سازې اسمبلۍ ممبر و نو د ملک په مشرقي برخه کښې يعني په ننني بنگله دېش کښې يو تباھ کوونکې سېلاب راغلی و. باچا خان په دغې حواله وئيلي وو چې د اقداماتو کولو صورت دې عملي وي او مونږ له پکار دي چې خپل خرچونه راکم کړو او د دې آفت مقابلې وکړو. دوي په دې خبره زور ورکړي وه چې که پاکستان يو غريب ملک دې نو دې به د يو غريب ملک په شان چلول پکار وي او چې کله وخت راشي او

پاکستان مالدار شي نو د دي د چلولو انداز به هم بيا هغه شان کرے شي. دا د حکمت نه ډکه خبره د شروع ورځې نه نظر انداز کرې شوې وه. دا تقريرونه د پاکستان د مجلس آئين ساز د ريكارډ نه حاصل کرې شوي دي او دا کار زمونږ د قومي اسمبلي د غړې محترمه بشري گوهر د مرستې نه بغير ممکن نه وه. په بنيادي توگه دا تقريرونه په انگرېزي کښې وو چې اردو ترجمه ئې د رناياب صاحبزاده او پښتو ترجمه ئې مشتاق مجروح يوسفزي په ډېره مينه او محنت کرې ده. د باچا خان ريسرچ سنټر چئير مېن جناب پروفېسر ډاکټر فضل الرحيم مروت هم دا حق لري چې د هغه شکر به ادا کرے شي.

اوس حالات ډېر بدل شوي دي. د جمهوريت او حزب اختلاف په حواله پاکستان کښې ډېرې خبرې واضحه شوې دي، اوس حزب اختلاف غداران يا کافران نه شي گڼلې بلکې د حزب اختلاف د اواز احترام د جمهوريت د روح گڼلورواج شروع شوم دے. شايد د دي يوه وجه دا هم وي چې پاکستان د هغې مرحلې نه تېر شوم دے او تېرېرې چې مسلم ليگ هم د حزب اختلاف پارټي جوړه شوې ده خو د دي بحثونو اهميت ختمېدے نه شي. دا د يوې استغاثې او ثبوت حېثيت لري او د دي دا حېثيت به چرې هم ختم نه شي.

خلان مومند

جائنت ډاټرېکټر

باچا خان ريسرچ سنټر

باچا خان مرکز پېښور

Top collection of useful books
download free in pdf format

www.pdfbooksfree.blogspot.com

Scan and pdf by

Saeed Khan

saeedk86@gmail.com

0345-9404940

دَ پاكستان دَ دستور سازي اسمبلي

تقريرونه

دَ زيارت ورځ شپاړسم دسمبر 1948ء

دَ خان عبدالغفار خان په گرفتاري دَ تحريک
التواء په تجويز بحث

جناب دهرندراناه دته (مشرقي بنگال): جناب صدر، زه دَ التواء دَ
يو تحريک پيش کولو اجازت غواړم.

صدر مجلس: که تاسو ته داسې څه اجازت پکار وي نو ورومبه دَ دې
تحريک دَ باجوازه کېدو په سوال غور پکار دے. تاسو دې تحريک
باندي دَ بحث کولو باره کښې څه وئيل غواړئ؟

جناب دهرندراناه دته: ورومبه سوال ستاسو دَ اجازت دے.

صدر مجلس: دته صاحب! تاسو دَ بنگال دَ مجلس قانون ساز غړي
يئ او په دې لړ کښې دَ هغې مجلس قواعد او ضوابط دَ دې مجلس
دَ قواعدو او ضوابطو نه مختلف دي له دې وجې تاسو ته څه غلط
فهمي کېږي. په دې مجلس کښې دَ تحريک دَ باجوازه کېدو او دَ
هغې دپاره دَ صدر دَ اجازت اخستو سوال يو بل سره تړلي دي او هم
دَ جواز جوړېدو په صورت زه اجازت درکولم شم.

جناب دھرندراناتھ دتھ : جناب صدر! تر کومې چي د دي تحريک د باجوازه کېدو سوال دے نو په دي لړ کېنې زه په متعلقه ضابطو کېنې د ضابطه نمبر ۱۱ او ۱۲ حواله ورکول غواړم:

جناب سردار بهادر خان (صوبه سرحد مسلم): (نکتہ اعتراض) جناب صدر! زه معزز غړي ته دا تجویز وړاندې کوم چې هغه دي د تحريک التواء سره د متعلقه قواعدو تفصيل ته د تللو نه وړاندې د تحريک متن ایوان ته واوروي چې عزتمندو غړو ته معلومه شي چې دا تحريک د څه باره کېنې دے.

صدر مجلس: وړومبې خو چې ماته اطمینان وشي چې دا تحريک باجوازه دے او که نه؟

خان سردار بهادر خان: جناب صدر! زه ډېر په احترام دا وئیل غواړم چې د ایوان غړي به وړومبې د بحث موضوع نه خبرېدو له ترجیح ورکوي.

جناب عبدالحمید (مشرقي بنگال): زما مؤدبانه تجویز دا دے چې د تحريک پېش کولو دپاره ستاسو د اجازت سوال د دي ایوان نه بهر هوار بدل پکار دي او ستاسو د اجازت نه پس په ایوان کېنې په دي بحث کېدے شي چې ایا تحريک پېش کونکي غړي ته د تحريک وړاندې کولو مهلت ورکړے شي که نه؟ جناب صدر! دا وخت صورت حال لږ کر کېچن دے ځکه چې ستاسو د اجازت په سوال بحث کېږي خو مونږ سره د تحريک نقل موجود نه دے. له دي وجې زما تجویز دا دے چې د تحريک پېش کولو دپاره ستاسو د اجازت سوال د ایوان د کارروايی شروع کېدو نه مخکېنې اخستل پکار وو.

صدر مجلس: په دي خبره به غور کولے شي. د تحريک باره کېنې زما خپل هم څه خیالات شته. بیا هم که معزز ممبران څه وئیل غواړي نو

زۀ ئي په خوشحالی اورېدو ته تيار يم. دته صاحب دا کوشش کوي چې هغه ولي دا تحريک باجوازه گڼي او زما خيال دا دے چې د بحث دوران کښې به دا واضحه شي چې دا تحريک په اصل کښې څۀ شے دے او دغسې به ټول غړي هم پوه شي چې د څۀ باره کښې دے؟

جناب دهرندرانانہ دتہ: جناب صدر! د دې تحريک غرض دا دے چې د ايوان کارروايي دې د څۀ وخت دپاره بنده کړې شي او په يوه داسې معامله دې بحث وکړے شي چې د سمدستي او عوامي اهميت حامله ده. دا معامله په اصل کښې د دې ايوان د يو معزز غړي خان عبدالغفار خان د گرفتاری او قېد ده. جناب صدر! تاسو ته خو پته ده چې خان عبدالغفار خان....

صدر مجلس: په کومه نکتہ چې زۀ اطمینان حاصلول غواړم، هغه دا ده چې دې معاملې سره اخر د مرکزي حکومت تعلق څۀ دے؟

جناب دهرندرانانہ دتہ: تعلق دا دے چې يو خو خان عبدالغفار خان د دې ايوان ممبر دے. دوپم دا چې دې د 1901ء د فرنتيئر کرائمز رېگولېشنز لاندې گرفتار کړے شوے دے کوم چې د 1901ء د سنټرل رېگولېشنز درېم نمبر وے. نو هر کله چې هغه د دې ايوان يو غړے دے او د فرنتيئر رېگولېشنز لاندې گرفتار شوے دے، له دې وجې عملاً د هغوي د گرفتاری ذمه وار مرکزي حکومت دے. دا خو بېخي ناممکنه ده چې د دې ايوان يو ممبر د مرکزي حکومت د مرضی او علم نه بغير گرفتار کړے شي. جناب صدر! تاسو ته ښه پته ده چې د دنيا يو ملک داسې دے چې د هغه ځائے دستور د پارليمان د يو ممبر د گرفتاری نه منع کوي. زما اشاره جناب صدر فرانسيسي دستور ته ده. آيا د فرانسيسي

پارليمان يو غرمے د فرانسيسي پارليمان د اجازت او علم نه بغير گرفتار ٻڌي شي؟ خان عبدالغفار خان چونکي د دي ايوان يو ممبر دے....

جناب عبدالحميد: جناب ازه يوه د اعتراض نکتہ پورته کوم. مونږ دلته بحث په دي کوو چي ايا معزز ممبر ته د ايوان د کارروايي ودرولو او د خپل تحريک وړاندي کولو دپاره ستاسو اجازت حاصل دے يا نه؟ خو معزز ممبر د خپل تحريک جزويات پيش کوي. تر کومې چي د دي دستور ساز مجلس د غړو د استحقاق تعلق دے نو که دا معاملہ په باقاعده توگه اوچته کړي شي نو مونږ به په خوشحالي په دي بحث وکړو.

صدر مجلس: زما خيال دے چي دته صاحب صحيح خبره کوي.

جناب دهرندراناناه دتہ: د التواء د تحريک د وړاندي کولو چي کومې ضابطې دي په هغي کښي په دي لړ کښي صرف د دوو شرطونو ذکر دے. ضابطه نمبر ۱۲ مطابق:

- «د عوامي اهميت او سمدستي نوعيت لرونکيو معاملو باندې د التواء د تحريک پيش کولو دپاره دا دوه شرطونه دي:
- (۱) د ايوان په يو اجلاس کښي د يو قسم او يو نوعيت دوه تحريکونه به نه شي پيش کولے.
  - (۲) يو تحريک کښي به د يو نه په زياتو معاملو بحث نه شي کولے. يو تحريک به د حالیه نوعيت د يوې واقعي پوري محدود وي.

جناب صدر! دا واقعه اوسنی ده ځکه چي د جون په مياشت کښي د دي پېښي نه پس دا د دي ايوان وړومبے اجلاس دے. دا وجه ده چي

دي باره کښې د التواء د تحريک پېش کولو دپاره اجازت غوښته شي.

جناب صدر! د ضابطه نمبر ۱۲ شق نمبر درېم مخکښې وائي چې:
(۳) تحريک کښې به داسې څه موضوع د بحث لاندې نه شي راوستې په کومه چې د ايوان په يو اجلاس کښې مخکښې بحث شوه وي.

د دې نه علاوه د شق نمبر ۴ مطابق:

(۴) که يوه معامله د ورومې نه د غور قابله گرځولې شوې وي نو هغه د تحريک موضوع نه شي گرځېدې. که يوه معامله په دې بنياد د قابل بحث گرځېدو جواز بائلې نو صدر مجلس اختيار لري چې هغه دغه معامله ايوان ته د وړاندې کولو دپاره د يو معقول ميعاد تعين وکړي.

نو جناب صدر! دا هغه خبرې دي کومو سره چې د التواء د تحريک پېش کول مشروط کړي شوي دي. د دې نه پس د شق نمبر ۵ مطابق د تحريکونو د موضوعاتو په لړ کښې مونږ ضابطه نمبر ۲۳ ته رجوع کولې شو، چرته چې د قرارداد په ذريعه کېدونکو بحثونو د موضوعاتو متعلق شرطونه بيان کړي شوي دي. د ذکر شوې ضابطې مطابق:

(۱) قرارداد به د ايوان د غړو د واضح اظهار په صورت کښې وي.

(۲) داسې يوه معامله به د قرارداد موضوع نه شي جوړولې چې د پاکستان په يوه علاقه کښې د اختيار لرونکي عدالت د غور لاندې وي.

زما عرض دا دے جناب! چي دا وخت دَ خان عبدالغفار خان دَ گرفتاری او قید معاملہ پہ ہبخ یو عدالت کبھی ہم زہر غور نہ دہ، لہ دې وجې نہ دَ ضابطہ نمبر ۲۳ دَ شق نمبر ۲ لاندې زما دَ التواء تحریک نہ راخي. دَ دې ضابطې دَ درہم شق مطابق:

(۳) قرارداد چي دَ کوم وزارت سرہ تعلق لري، دَ هغي

انچارج وزیر بہ دَ دې دَ وړاندې کولو نہ سمدستي

پس پہ دې قرارداد یا دَ دې پہ یوہ برخہ پہ دې بنیاد

اعتراض کولے شي چي دا دَ مفاد عامہ دپارہ

نقصان لرونکے دے.

نو جناب صدر! دَ ذکر شوو ټولو ضابطو اثر زما دَ التواء پہ تحریک

نہ پرېوخي. دَ دې نہ پس کہ قائمہ قوانینو ته رجوع وکړے شي نو دَ

متعلقہ کتاب صفحہ ۱۳ او ۱۴ باندې بہ تاسو ته قانون نمبر

۲۲ و ۲۳ و ۲۴ ښکاره شي. پہ دې کبھی ۲۱ قانون دَ تحریک التواء دَ

وړاندې کولو دپارہ دَ اجازت غوښتو دَ متعلقہ میعاد متعلق

دے....

صدر مجلس: دا سوالونہ غیر متعلقہ دي. پہ کومہ نکتہ چي تاسو ما

مطمئن کول غواړئ، هغه دا دہ چي دَ دې معاملې دَ مرکزي حکومت

سرہ څہ تعلق دے؟

جناب دهرندرانانہ دتہ: جناب! چونکې دَ متعلقہ شرطونو اثر زما

پہ تجویز کړي تحریک نہ پرېوخي ځکہ نوزہ دَ دې دَ وړاندې کولو

حق لرم. خصوصاً پہ دې وجہ ہم چي خان عبدالغفار خان دَ دې ایوان

ممبر دے او دے دَ فرتتیر کرائمز رېگولیشنز لاندې گرفتار شومے

دے.

خواجہ شہاب الدین (وزیر داخلہ و وزیر برائے

آبادڪاري و پناه گزين): جناب ا زما په دې تحريك اعتراض دے
 حڪه چي دا موضوع په بنيادي توگه د مركزي حكومت سره تعلق نه
 لري. د حوالي دپاره زه هغه شق پيش كول غواړم، كوم چي زما معزز
 ملگري پيش كړو يعني شق نمبر ۱۲. زما معزز ملگرمه يو هونسيار
 وكيل دے او له دې وجې هغوي په ډېره اسانۍ ووي چي شق نمبر
 ۱۲ د شق نمبر ۲۳ سره تړلے دے خو زما اشاره دلته شق نمبر ۲۳ ته
 نه بلکې د شق نمبر ۲۲ وړومبي برخې ته ده چي:

«صدر مجلس اختيار لري چي هغه د قرارداد نوټس په خپل
 ميعاد كښي دننه څه وخت چي غواړي پوره يا د هغې يوه برخه په دې
 بنياد رد كوله شي چي د هغې تعلق په بنيادي توگه د حكومت
 پاكستان سره نه وي.»

چونكي هم داسې ده، له دې وجې د تحريك د وړاندې كولو
 اجازت نه شي وركېدے. د شق نمبر ۲۲ اطلاق دلته كېږي حكه چي
 تحريك د يوې داسې معاملي په حقله دے چي د هغې بنيادي تعلق
 د مركزي حكومت سره نه دے. د سرحد حكومت د يو داسې (قانون
 لاندې) قدم پورته كړے دے چي د مركزي حكومت له اړخه هغه
 وخت جوړ شوه وه كله چي دغه صوبه د مركز لاندې وه. بيا هم دا
 وخت هغه د يو صوبائي قانون حيثيت لري او په هغې عمل درآمد
 كول صوبائي صوابديد دے. د مركز سره د دې هېڅ بنيادي تعلق
 نشته. زما گزارش دا دے چي د شق نمبر ۱۲ د كوم مطابق چي:
 «تحريك په يوه داسې موضوع پكار نه دے چي په كومه قرارداد نه
 شي پيش كېدے.» د شق نمبر ۲۲ ماتحت دے د كوم مطابق چي
 صدر مجلس د مركزي حكومت سره د تعلق نه لرلو په بنياد د يو

قرارداد تجویز مسترد کولے شی. زما گزارش دا دے چي دا تحریک
دی د وړاندې کولو دپاره منظور نه کرے شی.

جناب لیاقت علی خان (وزیر اعظم و وزیر دفاع): معزز وزیر داخله

صاحب چي خه و فرمائیل زه په هغې کښې لږه اضافه کول غواړم. د
تجویز کړي تحریک د پېش کولو خواهشمند ممبر د دي تحریک د
قابل بحث کېدو دپاره دوه جوازونه وړاندې کړل. اول دا چي خان
عبدالغفار خان د دي ایوان یو معزز غړی دے. جناب صدرا زموږ
دي معزز ملگري ته به یقیناً دا علم وي چي که د دي ایوان په غړو
کښې څوک یو جرم وکړي نو د دي ملک د یو عام وگړي په شان به
هغه گرفتارولے شی او سزا به ورکولے شی. البته که په ایوان کښې
معززو غړو ته په دي لړ کښې بعضې مراعات د قانون له مخې
ورکړي شی نو بیا جدا خبره ده نو د معزز ملگري په دي دلیل کښې
هېڅ وزن نشته. دویمه وجه دوي دا بیان کړه چي د کوم قانون لاندې
خان عبدالغفار خان په حراست کښې ساتلے شوے دے، هغه
چونکي د مرکزي حکومت منظور کرے قانون دے ځکه نو د دي
معاملې تعلق د مرکزي حکومت سره جوړېږي. زموږ معزز ملگري
ته دي معلومه وي چي کله دا قانون منظور شوے و هغه وخت په
دغه صوبه کښې د قانون سازی قابل حکومت موجود نه و. له دي
وجې نه دا قانون مرکزي حکومت جوړ کرے و. لکه چي ووئيلي شو
چي هغه وخت د صوبه سرحد دپاره قانون سازی ممکنه نه وه. بیا هم
اوس د صوبه سرحد له جانبه په دي قانون عمل درآمد د مرکزي
حکومت د کنترول نه بغير کولے شی. دا تحریک د یو داسې اقدام
سره تعلق لري چي هغه صوبائي حکومت کرے دے. له دي وجې نه
زه هم د معزز ملگري دي خبرې سره متفق یم چي دا معامله د کومي
په حقله چي د التواء تحریک دپاره په دي ایوان کښې تجویز پېش

شومے دے دے مرکزی حکومت سرہ بنیادی تعلق خو لری خبره ده،
هېخ قسم تعلق هم نه لري.

جناب دهرندرانانته دته: جناب! که داسی تحریک التواء په
صوبائی اسمبلی کښې د پېش کولو کوشش وشو نو هلته دا سوال
راپورته کېدے شي چې خان عبدالغفار خان خو د صوبائی اسمبلی
غړے نه دے. له دې وجې نه زه دا په دې بنیاد په دې ایوان کښې د
پېش کولو اجازت غواړم چې خان عبدالغفار خان د دې ایوان یو
معزز غړے دے. که دا تحریک د بحث دپاره دلته منظور نه کړے
شو نو اخر زه به چرته ځم.

صدر مجلس: د دته صاحب بیان کړې خبرې د زېر نظر موضوع سره
هېخ تړون نه لري. مونږ دلته په دې خبره غور کوو چې ایا داسې
قسمه یو تحریک به صوبائی مجلس قانون ساز کښې باجوازه وي
او که نه. دا قسمه سوال که په صوبائی مجلس کښې اوچت هم کړے
شي نو هلته به د بحث بنیادي نکته دا وي چې متعلقه سرے د
مرکزي اسمبلی غړے دے که د صوبائی مقننې، یا د یوې مقننې
غړے دے یا نه، بلکې هلته به داسې تحریکونو باره کښې فېصله
د نورو عواملو د لاندې کولے شي.

په هر حال تر څو چې د دې مجوزه تحریک تعلق دے نو دا
واضحه شوې ده چې مرکزی حکومت د خان عبدالغفار خان د
گرفتاری او قېد سره هېخ تعلق نه لري. زه افسوس کووم چې دا
تحریک په دې ایوان کښې نه شي پېش کېدے، زه د دې د اجازت
ورکولو نه معذرت کووم.

دَ صدر مجلس دياره

دَ خان عبدالغفار خان پيغام

خان عبدالغفار خان: جناب نائب صدر مجلس! دَ کټوتی دَ دې تحریک پېش کولو نه زما مقصد دا دے چي زه معزز ايوان ته دَ پاکستان دَ انتظاميې باره کښي څه ووئيلے شم. زما دَ دې نه قطعاً دا مقصد نه دے چي دَ پاکستان په حکومت تنقيد وکړم يا دَ هغوي خامی په نخبه کړم. زما دا خواهش دے چي زه په هغو غلطو لږه رڼا واچوم او دَ هغې دَ ختمولو کوشش وکړم چي دَ دې حکومت بعضي اهلکارو او بعضي غېر سرکاري خلقو زما خلاف خوري کړي دي.

دَ ټولو نه اول په ما دا الزام لگولے شي چي زه او زما جماعت دَ پاکستان دشمنان دي او دوي ملک ټوکړي ټوکړي کول او تباہ کول غواړي. زه بحث کول نه غواړم خو دومره ضرور وایم چي په دې معامله ماته په خپله صوبه کښي چرته هم موقع په لاس راغلي ده نو ما پرې ښه رڼا اچولې ده. دَ دې باوجود دَ پاکستان بعضي ذمه وار کسان تر اوسه په دې حقله دَ تذبذب ښکار دي چي ايا زه دَ دې ملک دوست یم که دشمن؟ هغوي دا گڼي چي زه دا ملک تباہ کول غواړم. هغوي دَ دې خبرې نه انکار نه شي کولے چي زه کله کله دَ داسې غلط فهميو دَ لري کولو کوشش کوم. هغوي ته دا هم معلومه ده چي کله هم ماته په خپله صوبه کښي خلقو ته دَ تقرير کولو موقع راکړي شوي ده نو ما هغوي ته صفا وئيلي دي چي زما ديانتدارانه رايې دا وه چي هندوستان دې تقسيم نه شي. لکه چي اوس مونږ

ټولو وليدل چې په زرگونو نه بلکې په لکونو ځوانان، بوډاگان، ماشومان او ښځې د دې په نتیجه کې قتل شو. زه اعتراف کوم چې زه د هندوستان د تقسیم په حق کې نه وم خو اوس چې هرکله دا تقسیم شوی دے نو د دې سره متعلق تنازعه هم ختمه شوه. ما د هندوستان د تقسیم خلاف ډېر تقریرونه کړي وو خو سوال دا دے چې زما خبره چا واورېده هم او که نه؟ مونږ په صوبه سرحد کې مسلم ليگي حکومت ته وئيلي وو چې مونږ به دوي له د حکومت کولو موقع ورکوو خو کومه رويه چې دې حکومت د پښتنو سره وچلوله، هغه ډېره ناقابل برداشت وه. خلق به ماله راتلل او زما نه به ئې د مستقبل باره کېنې د لائحه عمل پوښتنه کوله چې زه راروان وخت کېنې څه کول غواړم ځکه چې د پاکستان له خوا کوم قسمه حالات تخليق کړي شوي وو، هغه زمونږ دپاره قابل برداشت نه وو. دوي وائي چې دا کوم خلق دي؟ مونږ خو هغه خلق يو چې د پېرنگي په شان د طاقتور قوم مقابله مو کړې ده، چا چې مونږ لوتلو. ما هغوي پوه کړل چې اوس د پېرنگيانو د حکومت په شان حال نه دے. اوس سوال بيل دے. د پېرنگيانو حکومت يو خارجي حکومت وه خو اوس د مسلمانانو خپل حکومت جوړ شوی دے. ما د پاکستان حکومت ته بيا بيا ووي چې مونږ تاسو له د حکومت کولو پوره پوره موقع درکوو. دلته قوم اندروني توگه باندې يو خلفشار پله بوتللی شي ځکه چې د جنگ خوښو دا خيال وه چې جدوجهد څنگه مخ په وړاندې ځي نو قوم پرستانه او وطن پرستانه جذباتيت به پرې غالب راځي او دغسې به د حکومت تعميري کار ودرېږي. ماته د دې خطري احساس ډېر مخکې شوی وه. زما په حقله چې ستاسو رايې هر څنگه وي؟ خو حقيقت دا دے چې زه د تعمير سره مينه لرونکې انسان يم. تخريب سره زما هېڅ کار نشته. دغه شان زه د

نظرياتو نه زيات په عمل يقين لرم. که تاسو زما ژوند مطالعه کړئ نو پوه به شئ چې ما خپل ژوند د ملک او قوم د ترقی او بښکړې دپاره وقف کړی دی. زه دلته دا هم وئيل غواړم چې خدائي خدمتگار تحریک یو سماجي تحریک وه سياسي نه وه. د دې تحریک د سياسي کولو ذمه وار پېرنګيان دي چا چې مونږ د کانګرس سره وتړلو. زه دا خبره صرف دلته نه کوم بلکې ما دا خبره د ډېرو لویو لویو پېرنګيانو عهد بدارانو په مخکښې کړې ده ځکه چې ما له الله پاک همت را کړی دی.

په مونږ دا الزام لگولې شي چې دا خدائي خدمتگار د هندوانو غلامان دي مونږ د تعميري کارونو دپاره حکومت کولو ته نه پرېږدي ځکه چې د تعميري کار تسلسل په ملک کې د امن سره تړلی دی. زمونږ رویه د دوي دپاره اعلانيه دا وه چې که د پاکستان حکومت زمونږ د ملک او زمونږ د خلقو دپاره کار کوي نو خدائي خدمتگار به ئې ملګري وي. زه دلته دا خبره تکراروم چې زه د پاکستان تباهي نه غواړم. تباهي زه د هیچا نه غواړم، نه د هندو، نه د مسلمان، نه د سرحد، نه د پنجاب، نه د بنگال او نه د سندھ. فائده صرف او صرف په تعمیر کې ده. زه تاسو ته ابغه بېغه خبره کوم چې زه به په تباهي کاري کې د هیچا ملګری نه یم. که تاسو څه تعميري مقاصد لری، که تاسو د ملک او قوم دپاره تعميري کار کول غواړئ، صرف په خبرو نه بلکې په عملي توګه نو زه د دې معزز ایوان په مخکښې دا اعلان کوم چې زه او زما خلق به ستاسو په خدمت کې حاضر وي.

د تېرو اوو میاشتو نه زما د پاکستان انتظاميې ته پام دی، دوي کېږي او پېرنګيانو کېږي ما هېڅ یو څیز مختلف ونه لیدو. کېدې شي زه په غلطه یم خو عام تاثر دا دی. زه یواځې دا نه

وايم. تاسو لار شي او د غريبانو نه پوښتنه وکړي نو زما د دې خبرې
تصديق به وشي. کېدې شي تاسو د طاقت په زور د هغوي اواز
اوچتېدو ته پرې نه پردی خو ياد ولري چې طاقت او جبر پائيدار نه
وي. په وقتي توگه جبر نه کار اخستې شي خو که تاسو خلق د زور
لاندي ساتي نو د هغوي په زړونو کې به ستاسو خلاف نفرت پيدا
کېږي. دا پرېږدي. نن د پېرنگي د دور نه زيات کرپشن کېږي.
ممکنه ده چې ستاسو زما په نيت شک وي خو زما په تقرير کې
تخریب نشته. زه دلته د يو دوست په توگه راغلي يم. کوم حقائق چې
زه تاسو ته مخې ته ږدم، په دې لړ غور وکړي. که دا تاسو ته د
پاکستان د پاره فائده مند ښکاره شو نو دا به ښه خبره وي گني نو د
ردی، توکري، ته ئې وغورځوي.

مونږ د پېرنگيانو خلاف جنگ ولې وکړو؟ ځکه چې مونږ
هغوي د دې خاورې نه وېستل غوښتل او په خپل ملک خپله
حکمراني ترلاسه کړو. مونږ د پېرنگيانو نه خو وطن واپس واخستو
خو نن مونږ گورو چې د ورومبي نه په زيات شمېر کې د بهر نه
پېرنگيان راغونښتې شي. که سرحد وي که قبائلي علاقې هر ځای د
بدقسمتۍ نه هغه زړې پالیسي او هغې زړې طريقې روانې دي.
مونږ ته هېڅ بدلون په نظر نه راځي. دا زه ډېر په افسوس وايم چې
زمونږ هندوانو وروڼو چرته هم په خپلو صوبو کې پېرنگي گورنر نه
دې جوړ کړي بلکې هلته خو صرف سړي نه يوه ښځه هم گورنر نه
جوړه شوې ده نو ولې دلته بنگال او پنجاب صوبو کې هېڅ يو
داسې مسلمان نه وه چې زمونږ گورنر جوړ کړي شوم وي. زه ډېر
افسوس سره وايم چې کوم پېرنگيان مونږ د ملک نه وېستي وو، هم
هغوي راوستې شي او زمونږ په سرونو کې ښولې شي. ايا دا اسلامي
اخوت دې؟ ايا دې ته مونږ ورورولي وئيلې شو؟ دا اسلامي

پاڪستان دے. د انتظاميہ صرف دا يو نقص نہ دے. يو بل نقص ته ہم اشارہ کول ضروري دي او هغه دا چي آرڊيننس او قوانين هم په هغه زره طريقه جاري کولے شي. کومه خبره چي ما ته ډپر تکليف رسوي هغه دا ده چي سرکاري اعلاميہ په هغه ژبه او لهجه کښي جاري کېږي چي پېرنگيانو رائج کړي وه. که پېرنگي حکومت دروغ وئيل نو هغه خو د بهر نه راغله وه او د هغه د راتللو غرض زمونږ خبر ښکړه نه وه. هغه خو خپلو فائدو پسي راغله وه. د هغوي نه ماته اوس بېخي شکايت نشته خو د پاڪستان نه راته سخت شکايت دے چي دا زمونږ خپل حکومت دے او دا خلق هم زمونږ خپل خلق دي. مونږ له د پېرنگيانو چلونه او فرېبونه پرېښودل پکار دي. که مونږ په دې طريقو عمل پېرا پاتي شو نو ياد ولري چي دا ملک چي مونږ په ډېرو سختو او تکليفونو حاصل کړے دے، به زمونږ د لاس نه وځي.

زه يوه بله خبره هم کول غواړم. ما باندي دا الزام لگولے شي چي زه په خپله صوبه کښي په خلقو کښي د جدا قوميت او صوبائيت احساسات رابېداروم. زمونږ پښتنو دپاره دا دواړه څيزونه بېخي نا آشنا دي. مونږ ته پته نشته چي صوبائيت څه ته وائي؟ زما خپله تجربه د صوبائيت په حقله دا ده چي د پښتنو په دي کښي هېڅ وجود نشته. تاسو د سندھ، شمال واخلئ، ولي دا هلته صوبائيت مونږ تخليق کړے دے؟ سوال دا دے چي صوبائيت څنگه پېدا کېږي؟ کېدے شي تاسو د مذهب په نوم تر يو وخت پوري خلق گمراه وساتي خو د دي نه پس د يوې اوږدې مودې دپاره دا څيز برقرار ساتل به ستاسو دپاره ممکن نه وي. دا يو عارضي څيز دے او غير مستحکم هم دے. زه دا پوښتنه کول غواړم چي دا حالات چا پېدا کړي دي او ولي؟ د علت او معلول تعلق يو قدرتي قانون دے.

دَ عِلت نه بغير هېڅ شے وجود نه شي موندے. مطلب دا چې داسې حالات په خپله نه راپيدا کېږي.

جناب لياقت علي خان (وزير اعظم و وزير دفاع): دا راپيدا کړي شوي دي.

خان عبدالغفار خان: زه دا وئيل غواړم چې څومره تاسو دا معامله اوږدوي د ډومره به ناخوشگواړي پيدا کېږي. زه خبره ترخول نه غواړم. تاسو زما د فطرت نه واقف يئ. زه تقريرونه نه کوم خو نن په وړومبي ځل لگيا يم، تقرير کوم او زما مقصد صرف دا دے چې زما د دې خيالونو نه تاسو خبر شئ چې تر اوسه ترې تاسو نه وي خبر. زه په دې معامله کېني نور ژور نه ځم. سندھ کېني صوبائيت ولې دے؟ ايا دا پښتنو پيدا کړے دے؟ کله چې وزير اعظم صاحب پېښور ته راغله وه نو زموږ مسلم ليگيانو وروڼو دوي ته هغه خبره وکړه کومه چې موږ کوو خو وزير اعظم صاحب ووي چې زه د خيبر نه تر چټگانگ پورې ټول مسلمانان متحد کول غواړم. نو بل اړخ ته تاسو ته په دې اعتراض ولې دے؟ چې پېرنگيانو پښتانه ټوکړې ټوکړې کړي وو، هغه بيا متحد شي او مستحکم شي. دا څنگه د اسلام خلاف ده؟ که تاسو د پښتنو د يو مضبوط او مستحکم رياست په جوړولو کېني موږ سره مدد وکړئ نو دا به د چا طاقت وي؟

جناب غضنفر علي خان وزير برانے ابادکاري و پناه گزين): دا د اسلام خلاف دي.

ملک فيروز خان نون (مغربي پنجاب مسلم): او تاسو به د افغانستان سره شامل شئ.

خان عبدالغفار خان: زه تاسو ته صفا و ايم چي مونږ د افغانستان په
خائے صرف تاسو سره شاملېدے شو، ستاسو دعويٰ په مونږ زياته
قوي ده.

په پښتنو مختلف الزامونه لگولے شي کله وائي چي دوي د
هندوانو په شان دي او بل طرف ته هغه خلق چي د اسلام سره هېڅ
تعلق نه لري هغوي ته مسلمانان وائي. څومره لويه الميه ده. دا
جواب ورکول ناگزير ښکاري. هندوستان کښي دا وخت يو بيل هندو
حکومت قائم دے او پاکستان کښي هم د مسلمانانو حکمراني ده.
زمونږ بنگاليان وروڼه مونږ نه د زرو ميلو په فاصله پراته دي خو د
دي باوجود هغوي سره مونږ په اتحاد اوسېدل ممکن دي نو مونږ
هغه پښتانه وروڼه چي مونږ سره دومره نژدې اوسي څوک چي
پېرنگيانو د خپلو مفادو دپاره تقسيم کړي وو ځکه چي هغوي ته د
پښتنو د يووالي نه خطر ده، خو تاسو ته د پښتنو نه څه خطر ده؟
پېرنگي خود خپلو خود غرضه مقصدونو د حصول دپاره دلته
حکمراني له راغلي و، هغوي په مونږ کښي نفاق پېدا کړو لېکن
تاسو خو مونږ وروڼه يئ تاسو ته مونږ نه څه ويره کېدے شي؟

جناب ليانت علي خان: مهرباني به وي د خپلي خبري لږ وضاحت
وکړئ.

خان عبدالغفار خان: نن زه تاسو ته و ايم چي مونږ د پټانستان مطلب
څه دے؟ تاسو ته پته ده چي د سنڌه اوسېدونکو ته سنڌيان وئيلے
شي او دغه شان د پنجاب او بنگال اوسېدونکي ته بالترتيب
پنجابيان او بنگاليان وئيلے شي. دغه شان مونږ شمالي مغربي
سرحدي صوبه ده. دلته اوسېدونکي مونږ ټول يو قوم يو او دا مونږ
خاوره ده. مونږ هم غواړو چي مونږ د وطن د نوم نه دي خلقو ته پته

ولگي چي دلته پڻستانه اوسي. ولي د اسلامي احكاماتو لاندې داسي خواهش كول گناه ده؟

جناب لياقت علي خان: پٽيان د يوې خاوري نوم دے کة د يوې برادري؟

خان عبدالغفار خان: پٽيان د يوې سماجي ډلې نوم دے. مونږ به د خپلې خاوري نوم پڻتونستان ږدو. دلته زه دا خبره واضحه كول غواړم چي د هند خلق مونږ ته پٽيان وائي او د فارس خلق راته افغان وائي. زمونږ اصلي نوم پڻتون دے. مونږ له پڻتونستان پکار دے او مونږ غواړو چي ډيورنډ لائن د هغې غاړې پڻستانه هم په يو ځائ په پڻتونستان کښي راغونډ کړي شي. تاسو په دې لږ کښي مونږ سره امداد وکړي. کة تاسو دې ته غبر اسلامي وايي نوزه وایم چي دا عين اسلام دے. کة تاسو دا گڼي چي دې سره به پاکستان کمزور شي نوزه تاسو ته وایم چي د يوې بيلې سياسي اکايي قائمولو سره به پاکستان چري هم نه کمزور کي بلکي نور تقويت او استحکام به مومي. اکثر تکليفونه او مشکلات د بداعتمادۍ په وجه وي خو په اعتماد دغه مشکلات حل کيږي شي. حکومتونه په اعتماد چلولي شي په بداعتمادۍ نه.

نائب صدر مجلس: نن د جمعې ورځ ده مونږ به خپل اجلاس دولس نيمې بجې ختموو. معزز غړي د خپل مقرر وخت نه زيات وخت اخستے دے. بيا هم زه دوي له نور وخت ورکول غواړم. ايا معزز ممبر به تر دولس نيمو بجو پوري خپل تقرير ختم کړي؟

خان عبدالغفار خان: او جي، زه به د مقرر شوي وخت پوري خپل تقرير ختم کړم.

يوه بله خبره هم شته چې خلق مونږ له په مسلم ليگ کښې د
 شاملېدو دعوتونه راکوي. زما خيال دے چې مسلم ليگ خپل فرض
 تر سره کړل. د هغه مقصد او د هغه هلې ځلې صرف د دې دپاره وي
 چې پاکستان حاصل کړي نو پاکستان خو تر لاسه شو. زما مطلب دا
 دے چې هر کله پاکستان جوړ شه نو د مسلم ليگ ضرورت پاتې نه
 شه. زمونږ په ملک کښې اوس نور جماعتونه پکار دي. په
 اقتصادي بنيادونو يو جماعت جوړول پکار دي چې پکښې ټول
 شامل شي چې حزب اختلاف پاتې نه شي. په اقتصادي بنيادونو دا
 جماعت ځکه جوړول پکار دي چې زمونږ دا موجوده اختلافات د دې
 په ذريعه حل کېدے شي او د دې نه پس که زمونږ په مينځ کښې
 اختلافات پېدا شي نو مونږ به دغې جماعت سره کښېنو او دغه
 اختلافات به هواروو. اسلام يو داسې مذهب دے چې مونږ ته د ډېر
 لوئې تحمل او صبر درس راکوي. کله چې مونږ يو بل سره د خيالونو
 تبادلې کوو نو لازماً به يو بل سره د ډېر تحمل نه کار اخلو. دا نه چې
 زه د چا مخالفت شروع کړم چې د ده زما د نقطه نظر سره اتفاق
 نشته. چونکې وخت محدود دے له دې وجې نه زه صرف د يوې
 خبرې نشاندې کوم او دې سره خپل تقرير ختموم. پاکستان يو
 غريب ملک دے، سوال دا دے چې يو غريب ملک حکومت څنگه
 وچلوي؟ د مثال په طور که زه غريب يم نو ماله څه کول پکار دي؟
 مناسب به څه وي؟ دا چې زه د خپل ځادر سره پښې وغزوم يا بيا په
 ظاهره د مالدارو په شان طرز خپل کړم؟ هر کله چې دا ومنلے شي چې
 پاکستان يو غريب ملک دے نو د دې د حکومت طرز سرمايه
 دارانه بېخي پکار نه دے. د اميرانه شان نه پرهبز پکار دے. تاسو
 محصولات نافذول غواړئ نو ضرور نافذ کړئ خو د خدائے دپاره د
 غريبانو حالت د نظر لاندې وساتئ. خو سوال بيا هم هغه دے چې

مونڊ له ډ خپلو وسائلو دننه اوسېدل پکار دي يا ډ مالدارو په شان ژوند اختيارول ضروري دي. دا رياست مونڊ څنگه چلولي شو؟ ډ دي دپاره مونڊ له طريقه کار لټول پکار دي. زمونږ په وړاندې ډ قرون اولي ډ پېش روانو مثالونه موجود دي. يعني لاره زمونږ مخې ته ده مونږ له پرې تلل پکار دي. زمونږ عظيمو قائدينو چې کوم اسلامي سلطنت قائم کړي وه، صرف درې تنه وو. ډ دغو قائدينو اخلاق، کردار او ډ قرباني او همدردۍ جذبي خپلولو بغير مونږ ډ پاکستان نه يو عظيم سلطنت نه شو جوړولې. ډ حضرت علي رضي الله عنه ډ نامې نه تاسو ټول واقف يئ، هغوي چې څه هم کړي دي نو ډ اسلام او خلقو دپاره ئې کړي دي. ډ هغوي هر عمل په اصولو بنا وه. يو ځل ئې خپل يو دشمن له دي وجې پرېښي وه چې هسې نه ډ ده په وژلو کښې زما ډ ذاتي خفگان دخل وي. زمونږ جذبه داسې پکار ده.

بيا ډ حضرت ابوبکر رضي الله عنه مثال وگورئ. ډ خليفه جوړېدو نه مخکښې ډ دوي هر يو عمل ډ مسلمانانو ډ ښېکړې دپاره وه. ډ خليفه په توگه دوي ځان له يوه ډېره معمولي وظيفه مقرر کړې وه او باقي مسلمانانو له ئې يو برابر رقم مقرر کړي وه. په اسلام يو الزام ډ عدم مساوات لگولې شي خو دوي عملاً دا ثابته کړې وه چې اسلام ډ ټولو انسانانو ډ ژوند ډ ضرورياتو په يو شان والي يقين لري. انسان غريب وي که مالدار ډ هغه ډ ژوند ضروريات يو رنگ وي، اولاد ډ ټولو کېرې ځکه نو ضروريات هم ډ ټولو وي. داسې نه وي لکه چې تاسو وايئ چې ستاسو ضروريات زيات دي او زمونږ کم. تاسو دا هم نه شئ وئيلې چې ډ غريب بنده ډ مالداره کېدو هېڅ امکان نه وي ځکه چې امکانات ټول ډ مالدارو دپاره وي. ډ دي ټولو خبرو تعلق ثقافت او تهذيب سره دے او په دي سلسله کښې هېڅ تفريق پکار نه دے. چونکې بدني ضروريات ډ

ٲولو يو شان دي، له دي وجي نه وظيفي هم د ٲولو دپاره يو شان مقررول پكار دي. د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه معامله هم داسي وه. تاسو ته به علم وي چي كه يو غريب هم په هغوي نكته چيني كړي ده نو د هغي خواب كښي هغوي خاموشي سره د هغه خبره اورېدلي ده او چي كله هغه خپله خبره ختمه كړي ده نو بيا ئي د اصل حقيقت نه خبر كړي دے او حوصله افزائي ئي ورله كړي ده. د داسي انسان په قيادت او رهنمايي كښي مسلمان چري هم گمراه كېدے نه شي كه تاسو هم دي اخلاقي اقدارو له ترقي وركړي نو ستاسو سلطنت به هم دغه شان مضبوط وي. كله چي هغوي خليفه جوړ كړي شو او د هغوي د تنخواه سوال راپورته شو نو هغوي خپله دا فېصله وكړه چي زه د مسلمانانو خادم يم او زما تنخواه دومره پكار ده، څومره چي د ديني د يو عام مزدور اجرت وي. له دي وجي نه زه وايم چي كه پاکستان غريب دے نو مونږ له دا حكومت په دي اصولو چلول پكار دي. دا ملك دے د چا؟ دا زمونږ دے او كه دي غريب وي نو مونږ به دي د يو غريب ملك په شان چلوو او چي سبا راته خوشحالي نصيب شي نو مونږ به ئي بيا په شاهانه طريقه هم وچلوو. خو زه تاسو ته دا وئيل غواړم چي دا وخت كوم عادتونه او اقدار مونږ خپل كړي دي دا به چري هم مونږ خوشحالي پله ورنه ولي. مونږ به دا زړي طور طريقي پرېږدو او د قرون اولي اسلامي طرز به خپلوو. مونږ د دي زور نظام مخالفت صرف له دي وجي نه كوو چي دا مونږ له پېرنگيانو راكړي دے بلكي د دي د مخالفت اصل وجه دا ده چي دا هر څه د اسلام په نوم كولې شي او د دي اجازت مونږ نه شو وركولې. كه د پاکستان حكومت په اسلامي خطونو وچلېدو نو زه به يقيناً د دي حمايت كوم. د پاکستان دپاره زما تصور دا دے چي دي يو ازاد پاکستان وي. مونږ غواړو چي په

دي دَيو مخصوص ڊلي يا مخصوص تن حق نه وي بلڪي دَٿولو
 اوسيدونڪو پري يو شان حق وي. دَدي ملڪ دَازادي نه دَخوند
 اخستو حق دي دَدي وطن ٿول اوسيدونڪو ته حاصل وي، په خائے دَ
 دي چي يو خوتنه ئي استحصال کوي. مونڙ غوارو چي دَدي ملڪ
 حڪومت دَعوامو په لاس کني وي. تر کومي چي دَ ماهرينو تعلق
 دَ نو هغه مونڙ دَ امريکي او برطانيي نه هم راغوبنتي شو خو چي
 کله سوال دَ اختياراتو وي نوزة دا نه شم منلے چي پاڪستان دَ قابلو
 او اهل خلقو نه محروم دَے. ما اور بدلي دي چي په نوکرو کني خني
 دَاسي پيرنگيان برقرار ساتلي شوي دي او نور ورله راغوبنتي شي.
 زة به لازماً دا وايم چي دا کار دَ پاڪستان په مفادو کني نه دَے.

نائب صدر مجلس: دَ ايوان کارروائي دَ سبا يوولسو بجو پوري
 ملتوي کولے شي.

دَ اسمبلي کارروائي دَ خالي دَ ورخي يعني شپڙم مارچ 1948 سحر
 يوولسو بجو پوري ملتوي ڪري شوہ.

www.pdfbooksfree.blogspot.com

دَ پاكستان دَ دستور سازي اسمبلي

تقریر ونه

25 مارچ 1954ء

خان عبدالغفار خان: جناب صدر! زه ڊپري خبري کونکي سياسي مقرر نه يم خو اوس اوس يو معزز غري د پښتونستان په حواله څه داسي خبري وکړي چې هغي زه په څه وئيلو مجبور کړم.

جناب من! ماته محسوسېږي چې معزز غري يا خود دي معاملې متعلق څه علم نه لري او يا بيا عمداً په دي حقله يو غلط تاثر تخليقول غواړي. تاسو ته به ياد وي چې په دي ايوان کښي يو ځل جناب لياقت علي خان په دي باره کښي زما نه پوښتلي وو چې ما ډپر په وضاحت سره ځواب ورکړم وه. د لياقت علي خان صاحب سوال دا وه چې د پښتونستان نه زما اصل مراد څه دے؟ ما هغه ته وئيلي وو چې وئيلے شي چې مونږ پاكستان کښي پينځه وروڼه اوسو يعني سنڌ، پنجاب، بلوچستان، بنگال او مونږ. زمونږ د باقي څلورو وارو وروڼو نومونه شته. چرته چې هغوي اوسي د هغي خاورې يو نوم شته. د مثال په توگه بنگال د يوې سيمي نوم دے او ټولو ته پته ده چې هلته بنگاليان اوسي. دغه شان چې څوک هم د پنجاب نوم واخلي نو بنده پوه شي چې د هغي خاورې ذکر کولے شي، چرته چې پنجابيان اوسي. څوک هم چې د سنڌ نوم واخلي نو اورېدونکي پوه شي چې دا د سنڌيانو د وطن نامه ده. دغه شان زمونږ سيمه هم ده خود هغي هېڅ نوم نشته. زمونږ د خاورې باره

کښې څه تصور د چا په ذهن کښې تر هغې نه شي جوړېدې تر څو چې د هغې سيمې خپل نوم نه وي. له دې وجې زه واييم چې زمونږ د علاقې دې يو خپل بامعني نوم وي چې دا پته ترې لگي چې دا د پښتنو سيمه ده. خبره صرف دومره ده خو زه خبران يم چې دومره يو معقول سره هم د پيش نه پشم خان جوړوي. لږ سوچ وکړئ چې د يو څيز باره کښې د علم حاصلولو بغير په هغې بحث کولو او هغه په غلط انداز کښې پېش کولو او د هغې مذمت کولو باندې تاسو زمونږ اعتماد حاصلوئ او که بائلئ؟ ما څو ځله وئيلي دي چې تاسو له په مونږ اعتماد کول پکار دي لکه چې په نورو څلورو وروڼو ئې کوئ. که تاسو په مونږ اعتماد ونه کړو او زمونږ سره مو دا سلوک جاري وساتلو نو حالات به د دې نه زيات خراب شي. زما په خيال کښې چې کوم خلق په دې لهجه کښې خبرې کوي، داسې پروپېگنډې کوي او پرېس له داسې بيانونه ورکوي، د هغوي مقصد زمونږ او زمونږ د څلورو وروڼو ترمينځ تعلقات خرابول دي.

جناب! زه يو وار بيا دا وئيل غواړم چې زمونږ د خاورې يو نوم پکار دې. په دې نکته تاسو ښه په سنجيدگي غور وکړئ. کومو خلقو ته چې زمونږ د دې مطالبې په باب له معلومات نشته، په دې ايوان کښې په هغې د بحث کولو او پرېس کښې د بيان بازو کولو په ځان دې مونږ له راشي. دغه شان ځنې اخبارونه هم په دې حقله غلط فهمي پېدا کوي او خوروي. که د دوي په دې حقله څه شکوک او شبهات وي نو ما له دې راشي او ما نه دې پوښتنه وکړي چې د پښتونستان نه زما څه مراد دي؟ په دې لږ کښې زه د دوي د شکونو لري کولو دپاره هر وخت تيار يم. زه دا خبره دوباره کول غواړم چې تاسو له پکار دي چې په مونږ اعتماد وکړئ. که تاسو په مونږ اعتماد وکړئ نو زمونږ مرسته او تعاون او مينه به تاسو ته حاصله

وي کومه چي به د پاکستان د عظمت، طاقت او استحکام باعث جوړېږي. هن که تاسو په مونږ اعتماد ونه کړو نو د دې نتيجه به ډېره په گرانه تسلي بخش راووي.

د جمعې ورځ درېم ستمبر 1954ء

خان عبدالغفار خان: جناب! زه په دې موضوع د خه اوږد تقرير کولو دپاره نه يم راپاڅېدلې ځکه چې په دې موضوع مخکښې ډېر خه وئيلي شوي دي. زه صرف د دې وئيلو دپاره راپاڅېدم چې بنگال کښې کوم تباه کونکې سپلاډ راغلي دے، هغې سره به مونږ خه کوو او د هغه خائے د بنگاليانو وروڼو امداد به څنگه کوو؟ د دې سپلاډ د تباهۍ نه د بچ کېدو دپاره به مونږ عملي اقدامات کوو. زما تجويز دا دے چې د مغربي پاکستان خلقو له پکار دي چې په دې سخت وخت کښې د مشرقي پاکستان د وروڼو امداد وکړي. دا خبره اکثر کولې شي چې د مشرقي او مغربي پاکستان خلق دي يو بل ته رانژدې کړې شي او په دې لړ کښې کوششونه هم وشو. که مونږ دا وخت د مشرقي پاکستان د وروڼو خدمت ته ورمخکښې شو نو زما يقين دے چې دا مقصد به تر لاسه کړو. په دې حواله ماته د فارسي يو شعر رايا د شو:

دوست آن باشد که گيرد دست دوست

در پریشان حالی و درماندگی

په انگرېزي کښې ئې مطلب دے A Friend in need is a friend indeed تر څو پورې چې زما د ذات تعلق دے نو زه به صرف دومره ووايم چې تاسو ته پته ده چې خدائي خدمتگارو په تېرو وختونو کښې هم ډېر زيات سماجي کارونه کړي او اوس هم مونږ د

بنگاليانو ورونيو د مدد کولو دپاره سخت بپتابه يو. مونږ هلته ډاکټران او رضاکار او نور سماجي کارکنان لېږل غواړو چې زموږ د بنگاليانو ورونيو طبي او نور مختلف قسمه امداد وکړي. که حکومت مونږ له اجازت راکوي نو زه دا وایم چې مونږ د دې کار پوره پوره اهليت لرو.

زما دويم تجويز هم لږ واوړی. په دې ايوان کښې د دې نه بهر او پرېس کښې خلق د اسلام، اسلامي حکومت او اسلامي جمهوريې باره کښې ډېرې خبرې کوي. زه تاسو ته د اسلامي حکومت يو مثال وړاندې کوم. تاسو به تاريخ کښې لوستې وي چې يو ځل په مدينه او د هغې په خواوشا کښې قات راغی. دا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت زمانه وه. هغوي په خپله هم خوراک پرېښود او قسم ئې وخوړو چې تر څو پورې دې خلقو ته خوراک په لاس نه وي ورغلی نو زه به ډوډۍ نه خورم. نو زه په دې ايوان کښې تاسو ته دا تجويز وړاندې کوم چې زموږ گورنر جنرل، وزيران او د دستور سازي اسمبلۍ غړي او اعلي سرکاري عهد بدار که ډوډۍ پرېښودې نه شي نو د هغې مقدار کښې خو کمه راوستې شي کنه او دغه شان چې کومې پېسې بچ شي نو هغه به د بنگاليانو ورونيو امداد له ولېږو. که مونږ کوشش وکړو نو دا لوائه آفت چې په مونږ راغلی د دې سره مخ کېدې شو.

جناب اکشې کمار داس (مشرقي پاکستان جنرل): جناب صدر! نن مونږ د هغې آفت متعلق خبرې کوو، کوم چې په بنگاليانو راغلی د دې جناب! دا آفت په اصل کښې په ټول قوم راغلی د دې ځکه چې دې آفت د ملک تقريباً نيمه ابادي په ولقه کښې اخستې ده. د دنيا په کوم قوم هم حتی چې جنگ سره مخامخ شوی وي، په هغوي هم داسې لوی آفت نه د دې راغلی. کوم نقصانونه او تباهي چې د

مشرقي پاڪستان خلقو برداشت ڪري، هغه چري دَ جنگ له وجي هم په چانه دي راغلي. دا وخت دَ مشرقي پاڪستان خلق چي په کومو حالاتو کني اوسي دَ هغي بيان ممکن نه دَ. په کوم حال کني چي دَ مشرقي پاڪستان خلور خلوبنت ملينه خلق دا وخت دَ تباهي سره مخ دي، دَ هغي خوک تصور هم نه شي کولي. دا لاد تباهي شروع ده، دَ دي نه بدتر حالات لاراوان دي. کله چي اوبه کوزي شي نو دَ خلقو مشكلات او تکليفونه به نور هم زيات شي. په دي تکليفونو کني دَ شل فيصده نه تر پنخوس فيصده اضافه ممکنه ده چي راشي.

جناب! مونږ دلته دا منو چي دَ مشرقي پاڪستان په خلقو کني مزاحمتي قوت او برداشت زيات دَ. مونږ دَ هغوي دَ دي خصوصيت ستائنه کوو خو جناب! دَ مزاحمت هم يو حد مقرر وي دا خلق به تر کومه مزاحمت کوي؟ ڪه دَ دوي په وخت امداد ونه ڪرے شو نو دَ قدرت سره مقابله به دوي اخر تر کومه کوي؟ دَ مشرقي پاڪستان خلق دا وخت دَ مرگ او ژوند په کشمکش کني راگير دي. ورځ او شپه دغه خلق دَ خپل مال اسباب، اولاد، څاروو او دَ خپلو بچو باره کني سوچونه کوي کوم چي اوبو وري دي. لږ دَ هغوي په حالت سوچ وکري. هلته داسي حاملې مپندي وي چي بچي ئي راوړي دي او دا وخت په اوبو کني ژوند کوي چي په سر ئي بي دَ آسمان نه بل سپورے نشته. اوبه اوس دَ هغوي ٽڪونه ده. دي حالاتو ته هم وگورئ او بيا دَ مرکزي حکومت دَ دوي دپاره صرف دوه دېرش يا پينځه دېرش لکه روپي عطيه. ايا دا پيسي دَ هغوي دپاره ڪافي دي؟

جناب! دا څه ټنه شروعات نه دي. دَ قومونو دَ بچ کولو دپاره ڪروڙونه خرچ کول پکار وي ځکه چي ڪه يو قوم بچ نه شي نو بيا

حکومتي خزانہ کبني د کروړونو پرتو روپو فائده څه ده؟ چې د ملک نیمه برخه د تباہی سره مخ ده نو په خزانہ کبني د کروړونو څه ضرورت دے؟ جناب! زما دپاره دا خبره ډېره تکلیف ورکونکې ده چې مرکزي حکومت صرف پینځه دېرش لکه روپۍ تراوسه لېږلې دي. جناب! د مشرقي پاکستان انتظام دا وخت د مرکز په لاس کبني دے، له دې وجې نه د هغوي د بچ کولو ذمه واري هم د مرکزي حکومت ده. مرکزي حکومت د هغه ځائ د خلقو د حفاظت، دفاع او مستقبل ذمه وار دے. د مرکزي حکومت له اړخه مشرقي بنگال له صرف پینځه دېرش لکه روپۍ امداد ورکول يو قسم له توقې دي. ماته داسې ښکاري چې زمونږ وزير اعظم صاحب په دې پوهېدلو کبني بېخي ناکامه شوه دے چې د مشرقي بنگال خلق د کومو تکلیفونو سره مخ دي.

جناب! مونږ دلته په يو قومي آفت بحث کوو خو د ايوان د غړو حاضرۍ ته وگورئ چې ډېره زياته کمه ده. د شرم خبره ده چې د يو قومي آفت په موضوع د خبرو په وخت د ايوان حاضري دومره کمه وي. پکار ده چې مونږ په دې خبره ځان پوه کړو چې دا وخت د نیم پاکستان ابادي د خطرې سره مخ ده. لږ د خلقو حالت ته وگورئ چې هغوي څنگه ژوند کوي؟ مونږ خپله هم ليدلي دي او اخبارونو کبني هم رپورټونه راځي چې د مشرقي بنگال خلق د تېرو اوو کالو نه خپل کورونه نه شي جوړولې ځکه چې هغوي سره بانس او د مرمت نور سامان نشته. بانس د پاکستانې علاقې نه بهر په لويې مقدار کبني پيدا کېږي خو زمونږ خلق د کسټم د مشکلاتو له وجې د هغې د حاصلولو نه قاصر دي. د پینځه سوه C.1 شيتونو نه علاوه ما ليدلي دي چې هندوستان څو لکه بانسونو ورکولو ته تيار دے خو صرف په دغې هم کار نه کېږي. مونږ له به نور بانس او د څاروو

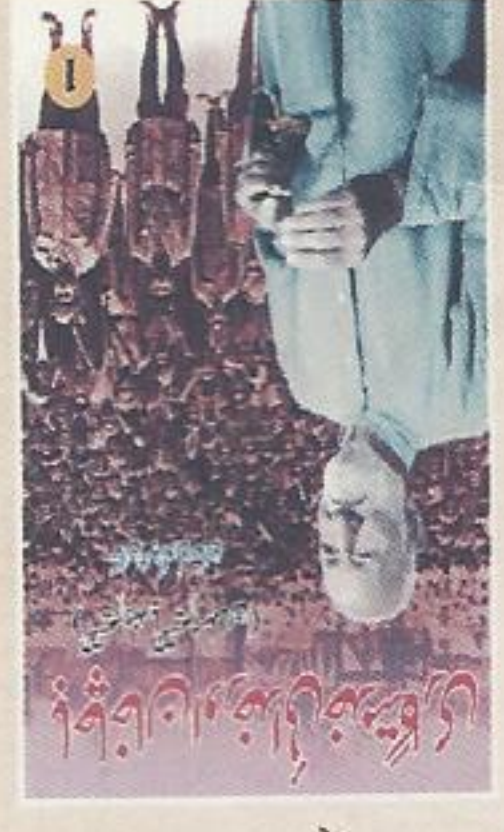
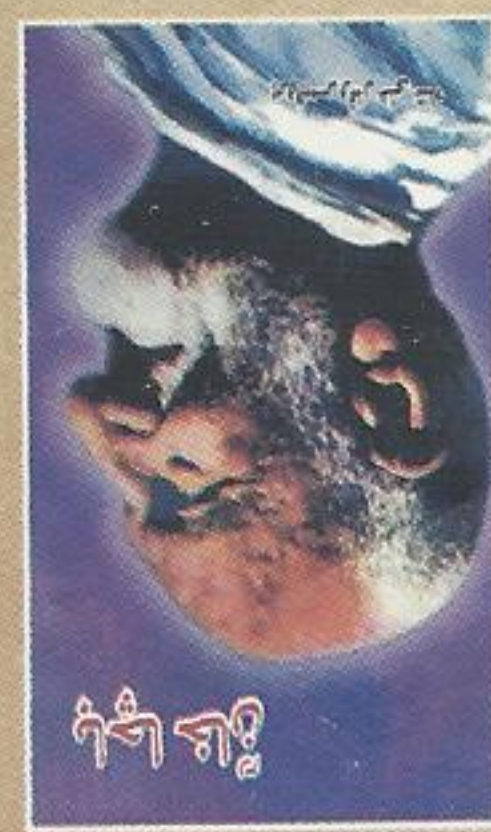
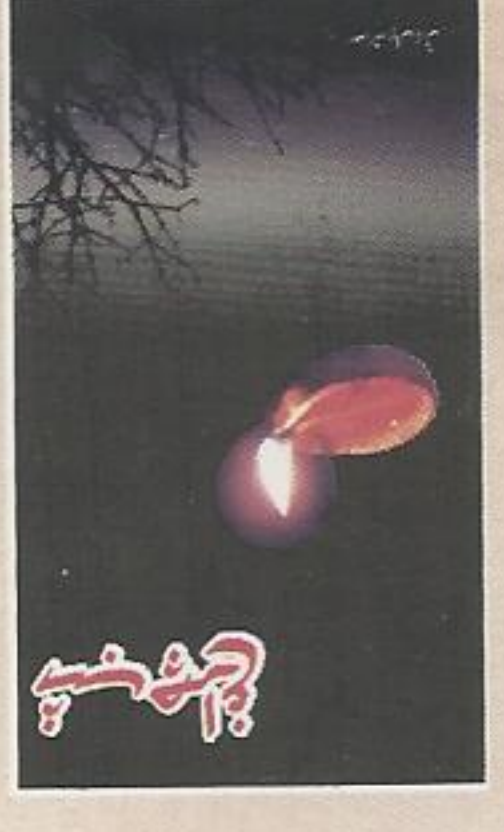
دپاره بوس پکار وي، دا د تپيرا او اسام په رياستونو کښې ډېر
زيات وي. مونږ له به د هندوستان نه نور امداد اخستل پکار وي. دا
ټول څيزونه به مونږ له د هندوستان نه اخستل وي. امریکه زموږ
امداد کوي، لکسمبرگ مو مدد کوي، سعودي راسره لاس کوي.
دغه شان د دنيا څو نور ملکونه هم مونږ سره مرسته کوي بيا هم
مونږ ته د نور امداد سخت ضرورت دے. مونږ له دا ټول څيزونه
پکار دي چې غريب خلق خپلې جونگرې جوړې کړې شي. دا ټول
څيزونه په مشرقي پاکستان کښې نشته. هلته داسې خلق دي چې
هغوي د اوسپنې څادرونه نه شي اخستے.

www.pdfbooksfree.blogspot.com

پيسه نيم بوجا گان

www.pdfbooksfree.blogspot.com

Publications of Baacha Khan Research Center

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**